

Kirjallisuus trauman, vaikeiden muistojen ja hankalan historian käsittelijänä

Riitta Jytilä 2022: *Traumaattinen muisti nykyproosassa*. SKS: Helsinki, 224 s.

Kulttuurinen muisti on noussut monitieteisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi osana niin kutsuttua muistibuumia, johon on liittynyt uudenlainen kiinnostus kollektiivisen ja yksilöllisen muistin rooliin yhteiskuntien nykyisyyden ja tulevaisuuden muotoilussa. Riitta Jytilän *Traumaattinen muisti nykyproosassa* paikantuu osaksi tätä laajempaa kulttuurisen muistitutkimuksen kenttää ja on samalla ensimmäinen kotimaista kirjallisuutta trauman ja traumaattisen muistin näkökulmasta tarkasteleva kokonaisteos. Lähestymistavassaan uutta traumateoriaa sekä feminististä ja ylijäräistä teoriaa kulttuuriseen muistitutkimukseen yhdistävä tutkimus kysyy, miten traumakulttuuri ja trauman muuttuvat merkitykset näkyvät nykyproosassa ja mikä on kirjallisuuden merkitys traumaattisen muistin käsittelyssä. Kuten Jytilä tuo esille, tutkimuksen aihe on nykykirjallisuuden keskeistä tematiikkaa ja problematiikkaa myös Suomessa.

Tekijänsä aiempaa työtä aiheen parissa syventävä ja laajentava tutkimus tarjoaa ansiokkaan esimerkin siitä, miten trauma ja muistia voi lähestyä kirjallisuudentutkimuksessa trauman käsite tulkinnan työkaluna. Kohdeteoksiksi on valittu neljä naisten kirjoittamaa romaania, jotka ovat ilmestyneet vuosina 2005–2012 ja jotka käsittelevät väkivallan ja kärsimyksen kokemista. Kaikissa teoksissa kertomisen merkitys on keskeinen, ja yksilöllinen muisti ja trauma kytkeytyvät laajoihin, kokonaisia kulttuureja ja aikakausia muovaaviin tapahtumakulkuihin kuten toiseen maailmansotaan, holokaustiin, gulagiin, terrorismiin ja ilmastonmuutokseen.

Pääluvut keskittyvät kukin yhteen kohdeteokseen: Katja Ketun *Kättilön* kohdalla traumaattista muistikulttuuria lähestytään suhteessa sukupuoleen, seksuaaliseen väkivaltaan ja Lapin sotaan huomioiden sen, miten yhtäältä suomalais-saksalainen aseveljeys ja holokausti sekä toisaalta saamelaisiin kohdistunut kolonialismi ovat osa hankalaa historiaa. Sofi Oksasen *Puhdistusta* tarkastellaan sukupuolittuneen väkivallan, kehon muistin ja häpeän sekä gulagin monisuuntaisen muistamisen näkökulmista. Elina Hirvosen *Että hän muistaisi saman* kautta tarkennutaan globaaliin vallan politiikan synnyttämiin traumoihin ja lapsuuden kertomisen perspektiiviin. Emmi Itärannan *Teemestarin kirja* puolestaan edustaa ekologista trauma eli tulevaisuuden ja tuhoutumisen pelkoa, jossa traumaattinen kuviteltu muisti kytkeytyy valtioterroriin ja toimii keinona hahmotella tulevaisuutta.

Asiansa tuntevan tutkimuksen vahvuuksia on sen kyky yhdistää monia kirjallisia, teoreettisia ja tutkimuksellisia tasoja ja tarjota monipuolisia ja syvällisiä analyyseja traumaattisen muistin ilmenemisestä nykykirjallisuudessa. Laaja perehtyneisyys näkyy myös kattavassa lähdeluettelossa. Rakenteellisesti ja käsitteellisesti Jytilä asettaa teosten analyysit dialogiseen suhteeseen toistensa kanssa, jolloin trauman ja muistin tulkinta saa luku luvulta hermeneuttista voimaa. Esimerkiksi *Puhdistuksen* analyysi ei vain syvennä ymmärrystä kyseisestä teoksesta, vaan rikastuttaa myös *Kättilön* käsittelyä. Vastaavasti *Että hän muistaisi saman* kohdalla globaalisti järkyttäneiden tapahtumien muistamisen tarkastelu laajentaa läpi tutkimuksen kulkevaa analyysia muistin ylijärjaisuudesta ja monisuuntaisuudesta. Jytilä tuokin koko teoksen mittakaavassa vahvasti esiin sen, miten muisti on sekä lokaalia että monisuuntaista ja ylijärjaisää, ja miten traumaattiset kollektiiviset, etenkin sotiin liittyvät, kokemukset ja muistot sekä niiden tulkinnat voivat jäädä kiinni kansallisiin tai etnisiin kehyksiin ja marginalisoida suurten ja/tai kansallisten narratiivien alle jääviä kokemuksia ja muistikulttuureja. *Teemestarin kirjan* kautta käsittelyyn nousee myös se, miten kuvitellun muistiyhteisön rajat ovat ihmisten rakentamia.

E erityisen monitasoinen on *Puhdistuksen* luenta, jonka kautta havainnollistuu se, miten kysymys toisten kulttuurien traumaattisesta historiasta ja sen esittämisestä on kompleksinen ja sisältää ajankohtaisia eettisiä ja muistipoliittisia kysymyksiä, joita Jytilä käsittelee muun muassa erilaisia vastaanottoja ja muistikulttuureja vasten. Kun kirjallisuutta tutkitaan traumaattisen muistikulttuurin välineenä ja vaikean menneisyyden kuvaajana, erilaiset kontekstit ja niiden tunteminen nousevat merkityksellisiksi. Tämä haastaa tutkijaa, onhan perehdyttävä laajasti monialaiseen tutkimukseen. Jytilä avaa konteksteja ja niiden monia ulottuvuuksia esimerkiksi *Puhdistuksen* kohdalla ansiokkaasti. *Kättilön* kohdalla olisin toivonut vielä vivahteikkaampaa tarkastelua ja pohdintaa niistä eettisistä kysymyksistä ja poliittisista ja ideologisista reunaehdoista, joita toisten traumaattisten kokemusten kuvaukseen voi liittyä esimerkiksi niin sanotun aiheen omimisen muodossa (Young 2008). Tähän kytkeytyy myös Jytilän teoksessaan pohtima kysymys kirjallisuuden ja sen aiheiden kaupallisuudesta.

Kuten kirjallisuudentutkimuksessa toisinaan, jää käsittelyluvuissa paikoin hiukan häilyväksi se, mitä tarkalleen ottaen tutkitaan, kun tutkitaan trauma ja muistia kirjallisuudessa. Lukija olisikin voinut hyötyä siitä, että tutkimuksen monia tasoja avatessaan teos olisi välillä taluttanut lukijaansa ja vielä selvemmin jäsennellyt niitä ulottuvuuksia, joita muistin käsitteellä kirjallisuudessa on – esimerkiksi Astrid Erllin ja Ansgar Nünningin (2008) kolmijakoa noudattaen (kirjallisuuden muisti, muisti kirjallisuudessa, kirjallisuus kollektiivisen muistin välineenä). Teoksen alkupuolella on ajoittaista toistoa, mikä voi johtua myös muistitutkimuksen metodologisesta käsiteviidakosta. Esimerkiksi sen hahmottaminen, mitä tarkoittavat ja miten toisiinsa suhteutuvat yksilöllinen,

sosiaalinen, kollektiivinen, kulttuurinen ja kansallinen muisti, voi aiheuttaa päänvaivaa lukijalle, joka ei ole perehtynyt kulttuurisen muistin tutkimukseen.

Kulttuurisen muistin tutkimusta on kritisoitu sen keskittymisestä väkivaltaan ja traumaattisiin muistoihin ja rajallisesti positiivisuuden ja toivon välittymiseen (mm. Rigney 2018). Vaikka Jyttilän tutkimuksenkin aiheet painottuvat väkivallan ja sodan aiheuttamiin traumoihin, laajentaa se teosvalinnoillaan ja lähestymistavoillaan traumaattisen muistin perinteistä käsittelyä – esimerkiksi *Puhdistuksen* kohdalla sivuten rakkautta traumasta selviämisen voimavarana. Tutkimus lisäksi monipuolistaa kuvaa uhrin ja tekijän välisestä suhteesta ja osoittaa, että uhrissa on myös selviytyjää. Tähän suuntaan kurrottavaa tutkimusta traumaattisen muistin ja vaikeiden historioiden kohdalla tarvitsisi enemmänkin.

Traumaattinen muisti tuottaa ymmärrystä siitä, miten moniulotteinen ja tärkeä rooli kirjallisuudella on eri konteksteissa osana yksilöiden ja yhteisöjen menneisyyden vaikeiden kokemusten ja historian käsittelyä. Teos tarjoaa runsaasti aineksia jatkotutkimukselle ja osoittaa, miten monografiatyypisellä tutkimuksella on paikkansa lyhyiden artikkeleiden aikakaudella.

Hanna-Leena Määttä

Lähteet

- Erl, Astrid & Ansgar Nünning 2008. Concepts and Methods for the Study of Literature and/as Cultural Memory. Teoksessa *Literature and Memory. Theoretical Paradigms, Genre, Functions*. Toim. Ansgar Nünning, Marion Gymnich & Roy Sommer. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 11–28.
- Rigney, Ann 2018. Remembering Hope: Transnational Activism Beyond the Traumatic. *Memory Studies* 11(3), 368–380. DOI: 10.1177/1750698018771869.
- Young, James O. 2008. *Cultural Appropriation and the Arts*. Chichester: Wiley-Blackwell. DOI: 10.1002/9780470694190.